

Olay Çevresinde Oluşan Metinler

Anadolu'nun fethi ve Müslümanlaştırılması için savaşan alperen ve gazilerin gösterdikleri kahramanlıklar, Anadolu'da daha XII. yüzyılda Türk destan geleneğinin dini tasavvufi motiflerle yenilenerek sürdürülmesini sağlayan bir ortam hazırlamıştır. Bu ortamda oluşan eserler Battalname, Danişmentname, Saltukname, Hamzaname ve Dede Korkut Hikayeleridir.

ROMAN

Olmuş ya da olması mümkün olayları ayrıntıya inerek anlatan uzun yazı türüdür.

Birden fazla olay ve kişi, geniş bir zaman dilimi ve çevre vardır.

Betimlemeye ağırlık verilir.

Konularına göre tarihi, serüven, polisiye, psikolojik, egzotik, fantastik, bilimkurgu, postmodern roman diye adlandırılabilir.

Dünyada ilk modern roman örneği ise İspanyol edebiyatında Cervantes'in "Don Kişot" romanıdır.

Türk edebiyatında roman türünün ilk örnekleri Tanzimat devrinde çeviri yoluyla verilmiştir.

ÖYKÜ (HİKAYE)

Gerçek yaşamda karşılaşabileceğimiz olay ve durumları bazen gerçekçi bazen de fantastik bir kurgu ile ele alan kısa anlatım türüne öykü denir.

Olay, öyküde üzerinde konuşulan durum ya da yaşantıdır.

Kişiler, olayın oluşmasında etkin rol oynayan ya da olayı yaşayan kişilerdir.

Mekan, olayın yaşandığı çevre; zaman ise olayın yaşandığı dönem ya da gündür.

Dünyada ilk öykü örneği İtalyan edebiyatında Boccacio'ya ait Decameron'dur. Türk edebiyatında ilk öykü örneği Ahmet Mithat Efendi'ye ait Letaif-i Rivayet'tir.

Öyküler, tür bakımından ikiye ayrılır:

Olay Öyküsü (Olay Hikayesi)

Fransız yazar Guy de Maupassant'ın öncülüğünün yaptığı bu türde asıl olan şey olaydır. Olay giriş, gelişme, sonuç planıyla anlatılır ve bir sonuca bağlanır. Bu türün edebiyatımızdaki öncüsü Ömer Seyfettin'dir.

Durum Hikayesi (Kesit Öyküsü)

Dünya edebiyatında Anton Çehov, Türk edebiyatında Memduh Şevket Esen- dal ve Sait Faik bu tür öykünün temsilciliğini yapar. Temelde belirgin bir olayın alınmadığı, hayatın içinden bir kesit giriş- gelişme-sonuç planına bağlı kalınmadan anlatıldığı öykü türüdür.

HALK HİKAYESİ

16. yy.dan itibaren destanın yerini alan sözlü ve anonim hikâyelerdir.

Anlatım nazım-nesir karışıktır.

Genellikle aşk maceralarına dayanır.

Kişiler gerçek yaşamdakine yakın, olağanüstülükler sınırlıdır.

MASAL

Olaya dayalı ve kısa, tümüyle düş gücünün ürünü, gerçekle ilgisi bulunmayan ürünlerdir. Anonimdir ve olağanüstülükler içerir.

Zaman, mekan belli değildir, yaklaştırma adlar dışında kişilerin gerçek adları yoktur.

Anlatımda -miş'li geçmiş zaman kullanılır ve iç uyaklara (seci) yer verilir, tekerlemeler geniş yer tutar.

Masallarda dini ve milli özellikler görülmez.

Batı'da Grimm Kardeşler (Alman), halk masallarını derlerken H.C. Anderson (Danimarka)da yapma masal türünün önemli temsilcisidir.

FABL

Kahramanları hayvanlar veya bitkiler olan, anlatımıyla ahlak dersi veren manzum ya da düz yazı biçiminde oluşan küçük öykü türüdür.

Teşhis ve intak sanatına fazlaca yer verilen fabllarda soyut konular hem somutlaştırılarak hem de belirli bir hareket bağlamında verilir.

Fabllar manzum veya mensur biçimde yazılabilir.

Fablların en eski örnekleri Yunan Aisophos'un (Ezop) Masalları ve Hint edebiyatında Beydaba'nın yazdığı "Kelile ve Dimne"dir. Fransız edebiyatında da La Fontaine en güçlü temsilcisidir.

Türk edebiyatında ilk fabl örneği ise Şeyhi tarafından yazılan "Harname"dir.

> Edebiyatımızda ilk fabl örneklerini Şinasi yazmış, La Fontaine'den çeviriler yapmıştır. Yine Orhan Veli ve Sabahattin Eyüboğlu'nun da La Fontaine'den çevirileri vardır.

DESTAN

Bir ulusun yaşayışını yakından ilgilendiren savaş, göç gibi tarih ve toplum olaylarının çevresinde yiğitlik ve olağanüstülük üzerine kurulmuş uzun manzum öykülerdir.

Destanlar doğal ve yapay destanlar olmak üzere ikiye ayrılır:

Doğal Destanlar

Tarihin eski dönemlerinde meydana gelen toplumu derinden etkileyen olayların bir ozan tarafından derlenmesiyle oluşan destanlardır.

İslamiyet Öncesi Türk Destanları: Yaradılış Destanı (Altay-Yakut), Alp Er Tunga Destanı, Şu Destanı (Saka), Oğuz Kağan Destanı, Attila Destanı (Hun), Bozkurt Destanı, Ergenekon Destanı (Göktürk), Türeyiş Destanı, Göç Destanı (Uygur)

İslamiyet Sonrası Türk Destanları: Manas Destanı (Kırgızlara ait, dünyanın en uzun destanıdır, kahraman Manas'ın İslamiyet'i yaymak için yaptıkları anlatılır.), Satuk Buğra Han Destanı (Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın Müslüman oluşu ve İslamiyet'i yaymak için yaptığı kahramanlıklar anlatılır.), Cengiz Han Destanı - Cengizname (Moğol hükümdarı Cengiz'in hayatı, kişiliği ve fetihleri anlatılır.)

Yapma Destanlar

Bir şair tarafından sanat yapmak amacıyla oluşturulan destanlardır.

Türk Edebiyatında Yapma Destanlar: "Üç Şehitler Destanı" (Fazıl Hüsnü Dağlarca), "Çanakkale Şehitlerine" (M.Akif Ersoy), "Sakarya Meydan Savaşı" (Ceyhun Atuf Kansu), "Kuvayi Milliye" (Nazım Hikmet), "Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı" (Gülten Akın), "Bozkurtların Destanı" (Niyazi Yıldırım Gençosma- noğlu)

Diğer Uluslara Ait Yapma Destanlar: "İlahi Komediya" (Dante-İtalyan edeb.), "Çılgın Orlando"

(Ariosto-İtalyan edeb.), "Kurtarılmış Kudüs" (Tasso-İtalyan edeb.), "Kaybolmuş Cennet" (Milton-İngiliz edeb.), "Aeneis" (Vergileus-Latin edeb.)

MESNEVİ

Divan edebiyatı nazım biçimidir. Olaya dayalı ve uzun olması yönünden roman ve destanla benzerlik gösterir. İlk mesnevi örneğimiz, Kutadgu Bilig'tir.